

voor Kerk in Stad (recensie)
nummer 23 06

van Jan Wilts
datum 6 maart 2023

In de afgelopen 10 jaren heeft vrijzinnige theologie een zichtbaarder plek gekregen in het Nederlands theologisch landschap. Dat is mede te danken aan Prof Dr Rick Benjamins. Hij was bijzonder hoogleraar aan de Rijksuniversiteit Groningen. Vanuit die aanstelling gaf hij onderwijs aan studenten en oud-studenten theologie over ontwikkelingen in de vrijzinnige theologie (ik heb meermalen met veel studievreugde deelgenomen). Daarnaast was hij docent aan de eigen universiteit van de PKN (PThU), onder meer voor vrijzinnige theologie.

In de herfst van 2022 is Benjamins benoemd als hoogleraar vrijzinnige theologie aan de PthU. Met een sterker wordende (neo-)orthodoxie zowel onder studenten als docenten aan de PthU, maakt deze benoeming het mogelijk dat vrijzinnige theologie in de opleiding een vaste plek krijgt.

In de periode rond zijn benoeming verscheen ook Benjamins nieuwste boek: "Boven is onder ons. Denken over God na God". Het is wetenschappelijke theologie, dus pittig voor wie geen theoloog is. Maar door hoort een disclaimer achteraan: Benjamins heeft het geschreven en hij kan als geen ander ingewikkelde stof helder uiteenzetten. Dus laat u niet weerhouden!

Eerst de ondertitel: "Denken over God na God". Die ondertitel wijst naar een belangrijk filosofisch, theologisch en ook ervaringsinzicht, namelijk dat een God die van boven alles regeert voor velen niet geloofwaardig is – dat gaat over het tweede "God" in de ondertitel. Betekent dat dan ook het einde van een betekenisvol gebruik van het woord "God"? "Nee", klinkt het antwoord uit vrijzinnige hoek. Dit boek ontvouwt hoe het "denken over God" betekenisvol kan zijn na afscheid van een God die van bovenaf bestuurt.

Om bij het antwoord uit te komen, volgt Benjamins een route die begint bij Kuitert, een Gereformeerd theoloog uit de vorige eeuw, omstrepen, verguisd en omarmd. Kuitert nam in zijn publicaties ook afscheid van "God van boven". Hij deed dat met kenmerkende stelligheid. Sommige lezers zullen zich het herinneren.

Kuitert werd door tegenstanders "verweten" vrijzinnig te zijn, maar was hij dat ook? In beperkte mate, want hij pakte niet het inzicht op dat "God" ook in en onder mensen, kan zijn. Dat hadden vrijzinnigen wel opgepakt en Benjamins verwijst daarvoor naar twee Duitse filosofen in de overgang van de 19^e naar de 20^e eeuw: Hegel en Heidegger die beiden voor de vrijzinnige theologie van belang (geweest) zijn. Zij wijzen erop hoe wat van buiten komt in een mens stem kan krijgen. De hoofdtitel van het boek: "Boven is onder ons" is op dit inzicht geënt. Van Kuitert is de bekende uitspraak: "alle spreken van boven komt van beneden". Vrijzinnigen zouden zeggen: "in spreken van beneden meldt zich boven."

Vervolgens komt Benjamins bij een aantal theologen uit die met inachtneming van het denken van en na Hegel en Heidegger betekenisvol over "God na God" willen spreken. Over twee van hen Catherine Keller en John Caputo, heb ik hier eerder geschreven. Caputo verstaat het noemen van

de naam "God" als biddend, praktisch en profetisch protest tegen het gelijk van machten die overweldigen. Keller laat zien hoe "God" niet vast te leggen is, maar als "beweging", in relatie, gedacht kan worden als kritiek op de vanzelfsprekendheden van deze wereld.

Tenslotte komen ook Benjamins eigen inzichten naar voren: "God" (en daarom is het zinnig over "God" te spreken) voegt iets toe aan onze verhouding met de "werkelijkheid", dus het bestaan, de wereld, onze ervaringen daarmee. Die toevoeging is een intieme relatie met de werkelijkheid waarin we kunnen ervaren wat draagt, uitzicht biedt, tot een "andere orde" roept. Dat gebeurt binnen en buiten de kerk, in kunst, wetenschap en geloven. De bijbel is één van de bronnen die ons ten dienste staan bij het vinden van betekenis in die intieme omgang met de werkelijkheid.

In de laatste alinea schrijft Benjamins dat hem gevraagd wordt of God bestaat. De slotzin luidt dan: "Dit boek is mijn afgewogen antwoord."

Rick Benjamins,
Boven is onder ons. Denken over God na God.
Middelburg (Skandalon) 2022
287 pagina's
€ 29,99